

Pel camí jacobeu, encara

No fa pas molts dies, amic lector, que vaig voler entretenir-te en recordar uns pelegrins que el Capítol catedralici i la ciutat de Girona, enviaren, ara fa molts i molts d'anys, a Sant Jaume de Galícia. Deia llavors que un dels finals d'etapa era la petita ciutat de Nàjera, a la Rioja, i heus ací que, per associació d'idees, m'han vingut a la memòria el seu monestir de Santa Maria la Real i la llegenda de la seva fundació: la troballa de la imatge titular i, amb la imatge, d'una gerra i una campana. No recorda quelcom la llegenda de Núria? Veiem, avui, de relacionar-les.

La Real de Nàjera

Nàjera, un dia vila episcopal i cort del reialme navarrès, la veureu al cap d'una plana i a recés d'altres muntanyes, voltada de pollancredes i cama ací i cama allà d'un corrent fluvial, no tan mansoi com, d'habitudo, donaria a entendre. No hi cerqueu pas els rastres de l'antiga seu ni del casal dels reis. Ni, quasi, dels hostalates que, segles enrera, acollien els pelegrins de camí a Sant Jaume de Galícia. Tot és història. La població és de bon aspecte, de planta medieval, de cases altes i d'aire vilatjà. Només recorda els seus dies pretèrits, a l'altre costat del riu, el monestir de Santa Maria, cenobi—durant anys i panys—de monjos de Sant Benet i, avui, a cura d'una comunitat franciscana.

L'església va fundar-la, l'any 1052, el rei Garcia IV, fill de Sanç IV el Major, amb l'anexe d'un hostalate pels pelegrins jacobites. A ells havia de donar-se acolliment, manutenció i vestit, puix en ells "es rebia i s'acollia Crist Nostre Senyor". Així s'ordena en la carta fundacional, pel què es dotà aquella casa amb veritable munificència. Convé fer esment de que Sanç el Major havia decantat el camí dels francesos o de Sant Jaume, de Pamplona cap a Nàjera i a Castella, per tal d'eludir el passatge per les terres de Bascònia, d'espessíssimes selves i molt insegures pels vianants. I d'aquí que fos necessari d'establir hospitals i refugis al llarg de la nova ruta, i que a Nàjera, amb el temps, s'erigissin, encara, els de la Cadena (o de Sant Llätzer), de l'Abadia i de la Pietat. I, extramurs camí de la Calçada, els de Sant Pere d'Azofra, d'Hornilla (a un castell de Templaris) i de la Vallota, aquest a càrrec dels cavallers de Calatrava.

El temple de Santa Maria no acabà pas de bastir-lo el rei fundador. Fou la seva muller, "la dolcíssima, formosíssima i amantíssima Madona Estefania", filla de Berenguer Ramon I de Barcelona, qui no tingué un instant de repòs fins veure enllestida aquella obra, a la qual féu donació de tots els béns que havia rebut del seu marit, com esponsalici. No serà sobrer de dir que les paraules entre cometes figuren, com dictades pel rei, a l'escriptura dotal, i que el tan enamorat Garcia havia de morir molt jovençà a la batalla d'Altoporta (o d'Atapuerca), el dia 1 de setembre de 1054. I encara més. En tanta de manera l'església de La Real fou obra d'Estefania, que la seva consagració (1056) va encomanar-la a l'arquebisbe de Narbona, Guillem Guifré, llavors metropolità dels bisbats que integraven la Marca Hispànica. Tarragona era dels mauritanis. ¡I com deus recordar, amic lector, el nom del prelat! A causa d'ell va convocar-se, l'any 1077, el concili de Girona, i per ell en fou exclosa la legació pontifícia, que es refugià a Besalú amb els bisbes i abats que no feren lliga amb el narbonès. I a Santa Maria del Castell de Besalú va celebrar-se l'assemblea, per la protecció i l'acolliment

que li foren dispensats pel comte Bernat II, de tan pietosa memòria.

Encara que sigui un xic al marge del tema, pot afegir-se que l'arquebisbe de Narbona havia estat entreparent de Madona Estefania i que, tal vegada com ningú, tenia relació amb els territoris catalans alliberats dels sarraïns. Fill de Guifré, comte de Cerdanya, i de Guisla, de la casa d'Empúries, fou nebot del gran Oliva, abat de Ripoll i bisbe de Vic, com ho fou de Bernat I Tallaferro, comte de Besalú. Era germà de Ramon Guifré, qui succeí al seu pare a la Cerdanya; de Bernat Guifré, comte de Berga; de Guifré, bisbe d'Urgell, i de Berenguer Guifré, bisbe de Girona. I, fins per haver-se casat el seu germà primogènit—en primeres núpcies—amb una princesa barcelonina, mantenia l'ascendent amb els allegats de la seva primera cunyada. No ve pas de nou que el bisbe de Nàjera, Don Gomeç, actués de mer assistent a la consagració de què parlàvem, màxim quan, des de la conquesta de Calahorra (any 1045), aquella diòcesi—com demostra Flòrez (*Esp. Sagr.* t. 33, p. 215 i ss.)—va quedar suprimida.

I encara una altra disgressió quelcom curiosa. Dèiem que Santa Maria la Real tenia l'anexe d'una albergueria de pelegrins jacobeus, per haver-se canviat el camí de l'Apòstol. I es dóna la coincidència de que el primer pelegrí d'aquests rodals, dels què tenim notícia, és, cabalment, d'aquella època. Fou el canonge de Girona anomenat Guillem Gifred, el qual morí el mes d'agost de 1064 *dum pergeret Galletiam in ipso itinere, in loco vocato Palentia*. Així es consigna en una escriptura de testament sacramental, de pocs mesos després, amb gran solemnitat autoritzada a la capella de Sant Just, de Girona. La transcriu Villanueva en els apèndixs documentals del seu *Viaje Literario*. De la tal capella, pels contorns de Sant Feliu, no en queda ni el rastre.

El monestir, avui

Però, si mai anessim a la Rioja, no et facis pas massa d'il·lusions de trobar alguna romanalla d'aquell temple venerable. L'actual és un bell exemplar gòtic, del segle XIII..., encara que bastit a mitjan del XV, el qual no deixa de causar alguna estranyesa perquè, cabalment, per la ruta de Sant Jaume es filtraven, cap a Castella, les noves pautes arquitectòniques. És una basilica més a una contrada on abunden les esglésies amb honors de catedral, i un digne panteó dels reis i dels infants navarresos que allà, als peus del temple, esperen el dia novíssim. Fou una pena que, a les darreries del XVII, els monjos desmontessin el retaule de l'altar major, quasi que amb l'intent de poder allotjar la imatge de Santa Maria la Real en un sumptuós cambril. Va ésser substituït per un de barroc i no excel·lent, que tallaren uns imatgers de Bascònia. A l'anterior hi havia unes estupendes pintures, avui al Museu d'Anvers, desaparegudes de la sagristia quan la invasió dels francesos. Eren del gran Memling i executades per la decoració de l'orgue.

I no ens despedim pas del cenobi sense no pujar al cor i no donar un tomb pel claustre. El cor, d'un gòtic flamíger, és de finíssima talla. En ell ressalta pel damunt de la cadira de l'abat, un relleu del monarca fundador, Garcia IV..., pel qual encara branden les campanes a la vigília i el dia de l'aniversari de la seva mort, aviat farà mil anys, anunciant la celebració d'un ofici funeral. I, quant el claustre, donen goig de mirar els primorosos calats de les altes ogives, tots semblants i